

Dr. H. Klink, Hoornaar

De zieke en de arts

Die gezond zijn hebben de geneesheer niet nodig, maar die ziek zijn...
Mattheüs 9: 12

In deze verzen betichten de farizeeërs Christus ervan dat Hij met zondaars omgaat, ja zelfs met hen eet. Christus verdedigt zich en wijst daarbij op de beroepsuitoefening van een arts. Niemand maakt het een arts het verwijt dat hij met zieken omgaat. Zo moet men ook zijn omgang met de zondaars zien. Hij is gekomen om hen te genezen!

Het gaat in dit gedeelte over tollenaars. In andere gedeelten in het Evangelie valt te lezen dat de 'zondaars en de tollenaars' tot Jezus komen om naar Hem te luisteren. De tollenaars waren als belastingbeambten uit op geld. Ook in het leven van 'zondaars' draait het om geld. Met 'zondaren' worden immers in veel gevallen publieke vrouwen bedoeld. Zeker bij degenen die hen exploiteren, speelt geld een hoofdrol. Christus typeert hun leven dan ook als 'ziek'.

Waarin bestond hun 'ziekte'? Was het niet hierin dat voor hen het leven hier op aarde het een en al was? Verder dan de grenzen van dit bestaan reikte hun horizon niet. We herkennen daar wel iets van, ook als er geen sprake is van zulke extreme situaties. Onmiddellijke behoeftebevrediging is voor veel mensen bijna een levensnoodzaak. Een symptoom ervan is het verlangen naar steeds meer nieuwe prikkels. Mensen reizen er soms de hele wereld voor rond en zitten er uren voor achter de tv of de computer. Op allerlei manieren worden we, voor we er goed en wel erg in hebbe, ingekapseld in deze wereld, zoals dat bij Ezau het geval was, die voor een schotel linzenmoes zijn eerstgeboorterecht inruilde.

Van Christus kunnen we leren hoe zijn gemeente, in zo'n tijd moet staan. Wees er bedacht op dat je een open houding hebt en niet altijd kritisch en bedillig bent. Er staat niet voor niets dat de tollenaars en zondaren tot Hem naderden om Hem te horen. Hij had hun iets te bieden en zij voelden dat aan. Zij hadden het 'tekort' van deze wereld aan den lijve ondervonden. Zij hadden de ervaring opgedaan dat de wereld niet bood waar ze op hadden gerekend, maar zaten erin vast. Het trieste was dat ze van deze wereld alles hadden verwacht. En juist daarom typeert Christus hen als 'ziek'. Het kan dan ook geen kwaad om af en toe iemand de spiegel voor te houden en te zeggen: je bent ziekelijk verstrikt in en behept met zaken, die je beroven van het rijkste en het heerlijkste dat je hebt: je ziel. *Wee u, gij rijken*, zegt Christus (Lukas 6 vers 24).

Mag je dan niet rijk zijn? Zeker wel, maar, wil Christus zeggen, wees je er bewust van hoe gemakkelijk rijkdom schade aan je ziel kan toebrengen.

In zo'n toestand kan alleen een persoonlijke roeping door Hem echt helpen. Het feit dat Hij zulke mensen als ziek aanduidt en zichzelf met een arts vergelijkt, impliceert dat Hij de zieke oproept om zich te bekeren

Inhoud

Meditatie 183
Dr. H. Klink, Hoornaar

**Uit het levensboek van
Ds. S.H. Buytendijk
(1820 - 1910) (II)** 184
Drs. M. den Admirant, 's-Gravenhage

**Christen en overheid – een
aantal opmerkingen vanuit
Romeinen 12 en 13 bij het
aantreden van het nieuwe
kabinet (I)** 185
Drs. B.A. Belder, Brakel

Klassiek Licht (V) 187
Dr. J.G. Barnhoorn, Nunspeet

**Veranderingen in kerkelijke
erediensten** 189
I. J. Wisse, Rijnsburg

Boekaankondiging 190

Woord van dr. A.S. van der Woude (1927 – 2000)

Bekering is beamen van Gods genade, niet een hefboom die Hem dwingt zijn heil te schenken.

tot het heil dat in Hem op aarde is gekomen. Het is vooral in het licht van dit heil waarin de hemelse werkelijkheid op aarde al present is, dat de zieke ziet hoe hij zichzelf benadeelt. En vanuit die rijkdom roept Christus tot al die mensen, die het binnen de bestaanshorizon van dit leven niet uithouden: *Komt herwaarts tot Mij, allen, die vermoeid en belast zijt*, en u zult merken hoe zacht mijn juk en hoe beloftevol mijn wet is.

Zo gaan in Christus' omgang met de 'zondaren' gerechtigheid en liefde hand in hand. Want gerechtigheid zonder liefde – als die al zou bestaan – is hard. Het bewijs is de houding van de farizeeërs. Maar andersom geldt: liefde zonder gerechtigheid is zonder kracht. En daarvan zou sprake zijn als Christus de tollenaars en de zondaars niet zou aanspreken als 'zieken'!

Uit het levensboek van Ds. S.H. Buytendijk (1820-1910) (II)

Beekbergen en Harderwijk

Nadat ds. Buytendijk zijn eerste gemeente, Veen, nog geen drie jaren had gediend, volgde hij het beroep naar Beekbergen op. Dit werd voor hem slechts een 'overgangsgemeente', evenals later Ee en Amerongen. Hij bleef er maar één jaar en acht maanden. Het verschil met Veen was groot. Bestond zijn eerste gemeente uit 800 zielen, Beekbergen telde er 2100. De Beekbergers waren stil en volgzzaam. Ze werkten van de vroege morgen totdat het donker werd, maar overhaastten zich nooit. Als de koster en voorlezer, tevens hoofd der school, te laat opstond, werd de dorpsklok een halfuur stilgezet. In geestelijk opzicht waren de gemeenteleden "alleszins godsdienstig". Ze deden hun plicht door ter kerke te komen. De bewoners van het "Achterveld", dat op grote afstand van het kerkgebouw gelegen was, vormden hierop een uitzondering; van de mannen kwam slechts een enkeling naar de kerk, van de vrouwen niemand behalve bij de doop van een kind. Toch was er in de gemeente wel een kern van belangstellenden die in alle eenvoud God

dienden. Anders dan in Veen hielden ze er geen eigen theologie op na. Hoewel Buytendijks werk niet ongezegd bleef, heeft hij zich in Beekbergen nooit thuis gevoeld. Toen Harderwijk voor de tweede maal een beroep op hem uitbracht, nam hij het aan.

De Harderwijkse Hervormde gemeente, gediend door drie predikanten, telde destijds circa 5.000 zielen. Buytendijk kwam er als een dominee, begeerd door de ultra-orthodoxen, die vooral onder de vissersbevolking werden gevonden. Al spoedig bleek echter dat zij zich in hem hadden vergist. In zijn intrepreek liet hij zich kritisch uit over kerkmensen "die uit overdreven behoudzucht zich vastklemmen aan tittel en jota, zich ergeren aan het zingen van een christelijk lied (Buytendijk gaf die eerste keer al tweemaal een gezang op!) en aan het weglaten van een e." Langzamerhand verminderde dan ook de goede reputatie die hij bij hen genoot. Wel huldigde hij nog steeds de gangbare orthodoxe opvattingen, maar werd milder in de toepassing. In zijn voorstelling zette hij de grenzen van het koninkrijk der hemelen wijder uit. Hij had een ruime opvatting van het Evangelie, was mild in zijn oordeel over de gemeenteleden en liet de toepassing aan ieders geweten over. Maar hij hoedde er zich voor de grenslijn tussen de kinderen Gods en de kinderen der wereld te verflauwen. Overigens verloor Buytendijk de sympathie van de ultra-orthodoxen niet geheel. Dit bleek toen men hem vergeleek met zijn ambtgenoten, beiden onverdacht zuiver in de leer. "Zij zijn voor de waarheid, maar ds. Buytendijk is achter de waarheid", werd er gezegd. Daarmee werd bedoeld: bij de collega's zat de rechtzinnigheid in hun verstandelijke overtuiging, maar ds. Buytendijk had ondanks zijn verstandelijke afdwalingen het heilgeheim bij bevinding leren kennen.

Ook in Harderwijk trof Buytendijk een kern van belangstellenden, die zonder vooroordeel heilbegeerig

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Ds. J.K. Vlasblom, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Ds. L.J. Geluk en Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Dr. J.G. Barnhoorn, Dhr. T. van Es, Dr. R. Fernhout, Drs. H.J. Lam, Dr. M. Verduin en Ds. I.J. Wisse.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementsprijs: € 23,- per jaar

Adreswijziging en abonnementen: gm.v.ommen@kpnplanet.nl

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen

tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of

Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij Ridderprint, Ridderkerk

het Woord aannamen en het leven ernaar richten. Vooral op zijn catechisatiewerk en op de wekelijkse bijeenkomsten met lidmaten rustte veel zegen.

Begin 1874 werd hij beroepen te Ee in Friesland. Hij verlangde naar een andere omgeving en een geestelijke verversing en nam het beroep aan. Na een elfjarig verblijf in Harderwijk hield hij op 12 april 1874 zijn afscheidspreek.

Ee en Kralingen

De Friese gemeente Ee, die ongeveer 1.000 zielen omvatte, was volgens Buytendijk "een oase in de kerkelijke woestijn." 's Zondags preekte hij zowel 's morgens als 's middags voor een volle kerk. "Het was een lust aan zo'n aandachtig luisterende gemeente het Evangelie te prediken." Graag zou hij er nog een paar jaar gebleven zijn, als hij niet in 1875 onverwachts een beroep van Kralingen had gekregen. Indien hij ervoor bedankte, zou hij dan later nog een gemeente in het centrum van het land kunnen krijgen, zo geschikt als deze, onder de rook van Rotterdam? Bovendien had hij ondervonden hoe lang hij onderweg was, als hij vergaderingen in het midden van het land wilde bijwonen. En dat in een periode dat de redactie van het *Wageningsch Weekblad* hem veel tijd kostte. Buytendijk liet het lot beslissen, met gevolg dat hij het beroep aanvaardde. Na slechts zeventien maanden in Ee werkzaam te zijn geweest, vertrok hij in september 1875 naar Kralingen. Hij bezette er de tweede predikantsplaats. Zijn ambtgenoot was ds. A.H.C. van Senus, die al sinds 1839 in Kralingen stond en er tot zijn emeritaat in 1887 zou blijven.

Zo verwisselde Buytendijk een afgelegen dorp met een stabiele bevolking, waar de geslachten elkaar opvolgden, voor een levendige voorstad van Rotterdam met een sterk wisselende bevolking. Veel Rotter-

dammers kwamen er wonen, maar bleven vaak in de grote stad kerken, en keerden er later terug. De kerkmensen in Kralingen kon men volgens Buytendijk "evangelisch-orthodox" noemen. Een gezangenkwes- tie bestond er in die tijd niet. De mensen hielden van een bijbelse preek, waarvan wat te leren viel. Zelf actief, eisten ze ook veel van de dienst der predikanten. Ze wilden dat hun kinderen niet door een godsdienstonderwijzer, maar door een predikant zouden worden onderwezen. Voor Buytendijk was dit een reden veel werk te maken van zijn catechisaties. In dit verband veroorlooft hij zich in zijn memoires kritiek op ambtgenoten, die de zogenaamde grondwaarheden van het christelijk geloof belijden, maar ze behandelen als antiquiteiten. Ook zijn bepaalde dominees altijd bezig met het "fundament van bekering van dode werken." Daarbij komen dan vooral in grote gemeenten opwekkingen om mee te draven in het gareel van de liefdadigheid. Jonge mensen die enige belangstelling in geestelijke opwekking tonen, moeten terstond wat gaan doen. Het is alles, aldus Buytendijk, puur subjectivisme, het gaat over het werk van Christus door ons. Maar het werk van de God des Verbonds voor ons, dat Hij ons redt en zegent allereerst om Zijns grote Naams wil, wordt slechts in het voorbijgaan aangeroerd.

In 1879, na een verblijf van drie en een half jaar in Kralingen, volgde Buytendijk een roeping van Amerongen op. Hij vond dat hij voor de talrijke Kralingse gemeente niet kon zijn wat hij moest zijn. Door de hoge leeftijd van zijn collega kwam heel het pastorale werk in feite op hem neer. Om zich geheel aan de gemeente te kunnen wijden zou hij de redactie van het *Wageningsch Weekblad* moeten neerleggen en dit was niet mogelijk.

M. den Admirant, 's-Gravenhage

Christen en overheid – een aantal opmerkingen vanuit Romeinen 12 en 13 bij het aantreden van het nieuwe kabinet (I)

Eindelijk was het op donderdag 14 oktober dan zo ver dat koningin Beatrix met het nieuwe kabinet op het bordes verscheen: het kabinet Rutte I, van VVD en CDA met gedoogsteun van de PVV. Het zal slechts weinigen zijn ontgaan, vooral ook omdat er heel wat (commotie) aan vooraf is gegaan en het nog maar helemaal de vraag is hoe het nu allemaal zal verlopen.

Nu hoeven wij ons over deze vragen niet al te druk te maken. De tijd zal het leren. Aan de andere kant, het gaat ons natuurlijk allemaal op de één of andere manier wél aan. Het is per slot van rekening onze regering waarvan wij onderdaan zijn; en bovendien, wij leven in onzekere tijden, niet alleen in sociaal-economisch maar zeker ook in maatschappelijk-cultureel opzicht.

Om die reden gaat het ons als *christenen* in het bijzonder aan. Het dilemma waar het CDA op zijn congres voor stond, raakte niet voor niets aan het hart van de *christen*-democratie en daarin ook aan de plaats en taak van elke christen in onze samenleving. Staan wij met deze regering op een historisch kruispunt? Wordt met de keuze voor deze coalitie een wissel omgezet? Gaan wij een tijd tegemoet waarin tegenstellingen worden aangewakkerd en op de spits gedreven, met alle gevolgen van dien? Of worden problemen nu eindelijk eens op de juiste manier benoemd en aangepakt? – moeilijke vragen waarover de meningen zeer verdeeld zijn.

Als kerk zijn wij niet geroepen hierin een keuze te maken, voor of tegen deze coalitie; integendeel, de kerk moet daarin juist uiterste terughoudendheid betrachten. Anderzijds, het aantreden van dit kabinet, de tijd waarin wij leven, de toekomst die ons wacht, plaatsen ons op indringende wijze voor de vraag: *hoe hebben wij ons als christenen tegenover de overheid te gedragen? Wat is onze rol en taak in de samenleving, juist in deze tijd? Wat zegt de Bijbel daarover?*

Romeinen 13 – verrijkend perspectief

Wie naar een antwoord in de Bijbel zoekt, komt al snel uit bij Romeinen 13, de verzen 1 tot 7, waarin Paulus schrijft over de overheid en hoe wij als christenen ons tegenover haar hebben te gedragen – in de geschiedenis van de uitleg een zgn. klassieke plaats van uitleg (*locus classicus*) geworden. In het navolgende wil ik een aantal opmerkingen bij deze verzen maken. Maar juist door deze verzen in het groter verband van hoofdstuk 12 en 13 te lezen, hoop ik duidelijk te maken dat het perspectief van waaruit dit gedeelte moet worden gelezen rijker is dan waarin het nog al eens wordt gesteld. En dat juist dat perspectief licht werpt op de bovengestelde vragen.

Wie deze verzen (Rom. 13: 1 – 7) op het eerste gezicht leest, zou dit gedeelte heel gemakkelijk als volgt kunnen samenvatten: gehoorzaam de overheid, betaal netjes je belasting, dan heb je verder niets te vrezen. Want de overheid is Gods dienaar, ter bescherming van het goede en tot straf van het kwade – een heel eenvoudige boodschap die Paulus de gemeente van Rome meegeeft.

Toch, zó simpel is het niet. Want wanneer dat de boodschap zou zijn, doen wij tekort aan wat Paulus daarmee heeft willen zeggen en gaan wij voorbij aan de spits van zijn woorden. Ik stel daarom voor om nog eens naar dit gedeelte te kijken en dan in het bijzonder naar twee zaken die er onmiddellijk uitspringen door de grote nadruk waarmee Paulus deze poneert:

1. dat de overheid een dienaar van God is, en
2. dat christen zich daarom aan de overheid moeten onderwerpen.

De overheid is een dienaar van God

Het eerste dus dat opvalt is dat Paulus enorme nadruk legt op het feit dat de overheid een instelling van God is – bijna als in een terugkerend refrein. Zo schrijft hij in vers 1b/2 “...want er is geen gezag dan van God, en de gezagsdragers die er zijn, zijn door God ingesteld, zodat hij die zich verzet tegen het gezag, tegen de instelling van God ingaat.” En in vers 4: “Zij is immers Gods dienaar (*diaken*), u ten goede. Als u echter kwaad doet, vrees dan, want zij draagt het zwaard niet zonder reden. Zij is namelijk Gods dienaar, een wreekster tot straf voor hem die het kwade doet.”

Paulus is er dus alles aan gelegen de gemeente hiervan te doordringen. De overheid is door God ingesteld, zij een dienaar van God.

Leg dat eens naast het diepgeworteld wantrouwen dat vandaag de dag jegens de overheid wordt gekoesterd. Onderzoek op onderzoek laat zien hoe veel mensen (ook christenen) een diep wantrouwen jegens de overheid koesteren. Dan kan de gedachte van Paulus ergens in ons achterhoofd zitten, maar in de praktijk koesteren wij heel andere gevoelens en gedachten.

En toch, Paulus houdt ons in allerlei toonaarden voor dat de overheid een instelling van God is, waaraan wij ons hebben te onderwerpen en wie dat weersstaat, verzet zich tegen een instelling van God. Het roept bijna als vanzelf de vraag op of er dan helemaal geen grenzen zijn aan wat wij van de overheid hebben te accepteren. Dat de overheid haar gang kan gaan en dat wij dat dus gewoon maar hebben te accepteren?

Nogmaals, dat zou je zo op het eerste gezicht zeggen. En toch doen wij daarmee Paulus geen recht. Waarom niet? Laten wij eens kijken naar wat het nu eigenlijk betekent dat de overheid een dienaar van God is. Allereerst naar de overheid zelf en in de tweede plaats naar de kerk.

Hoge roeping en grens

Wanneer de overheid een dienaar is van God, wijst Paulus de overheid op haar hoge roeping. Zij zit er niet voor zichzelf, ook niet in eerste instantie voor het volk, maar vanwege God. Dus wanneer Paulus stelt dat de overheid Gods dienaar is, dan betekent dat niet dat zij maar kan doen en laten wat zij wil. De overheid is niet God zelf, is niet goddelijk, maar is een *dienares* van God.

Deze hoge roeping relativeert tegelijk – paradoxaal – het gezag van de overheid. Zeker in Paulus' dagen waarin de overheid zich steeds meer een goddelijke allure ging aanmeten. (Weliswaar nog niet zo uitgesproken, zeker niet in het Westelijk deel van het Romeinse rijk, maar al in Paulus' dagen dienden zich de eerste tekenen daartoe aan; en het zou niet lang meer duren of de keizer matigde zich het goddelijk predikaat aan) In het licht van deze ontwikkeling trekt Paulus een scherpe grens: elke zelfverheffing wordt in deze woorden door hem een krachtig halt toegeroepen.

Heeft die gedachte ons vandaag nog wat te zeggen? Want dat lijkt in deze tijd verder weg dan ooit. Wie er nog in God gelooft, is in elk geval van opvatting dat de overheid neutraal behoort te zijn en een strikte scheiding van kerk en staat dient voor te staan. Laten wij voorop stellen dat de Romeinse keizers (toen Paulus zijn brief schreef regeerde keizer Nero) een dergelijke scheiding volstrekt niet kenden. Politiek en godsdienst mochten in Paulus' dagen onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden, zijn woorden stonden even ver van de werkelijkheid als die van de onze. Los van het feit of de overheid zich van haar roeping bewust is of zich daar iets aan laat gelegen liggen, hebben en

houden deze woorden hun zeggingskracht – ook vandaag. Want ook een neutrale overheid staat bloot aan het gevaar van zelfoverschatting. Dat is niet alleen een 'linkse' aangelegenheid (waarin de staat een belangrijke rol krijgt toegeschreven), maar ook iets waar 'rechts' lang niet altijd aan ontkomt (denk aan het maakbaar neoconservatisme van het Bush-regime, of de populistische wijze waarop door rechts allerlei 'oplossingen' voor ingewikkelde problemen in het vooruitzicht worden gesteld). Zelfoverschatting (al dan niet uitgedragen in religieuze taal of symboliek) is en blijft daarom levensgroot aanwezig. Daarom bevatten deze woorden ook altijd weer een waarschuwing tegen een overheid die haar mogelijkheden overschat. (En niet te vergeten: een herinnering aan haar onderdanen die teveel van de overheid verwachten!)

Als je er wat uit mag afleiden (wij moeten Paulus' woorden ook niet overvragen), dan heeft Paulus daarin een 'minimale' taakstelling van de overheid voor ogen: de beteugeling van het kwaad zodat een normaal, menselijk samenleven mogelijk is. Dus, de overheid kan daarmee niet alles doen en laten wat zij wil. Haar hoge roeping is tegelijk een duidelijke begrenzing van haar taak en opdracht!

B.A. Belder, Brakel

Klassiek Licht (V)

Kuypers lezingen over het calvinisme (II)

Het calvinisme en de religie

In het begin van het tweede hoofdstuk van zijn boek over het calvinisme ontwikkelt Kuyper een viertal stellingen:

1) Naar calvinistisch gezichtspunt gaat het in de religie niet om de mens, maar om God (het dogma van Gods *soevereiniteit*).

2) Er is in de religie geen plaats voor een tussenpersoon (kerk of priester); zij wordt *rechtstreeks* door God in de ziel gewerkt (het dogma van de *uitverkiezing*). "Alleen wie zelf vóór God en met God in *gemeenschap* staat, kan met glanzend wiekgeklep de vleugels van de vrijheid uitslaan." Door een tussenpersoon wordt alle religie veruitwendigd en raken wij in vormen verstrikt, terwijl "eerst waar *alle* tussengestalte wegvalt, de uitverkiezing u onmiddellijk met God verbindt en de straal van het eeuwige licht u rechtstreeks uit God in de ziel doet vallen, tot de religie in absolute zin gemaakt wordt tot een zucht *van het hart*" (blz. 60).

3) De religie is niet partieel, maar omvat heel onze persoon en heel ons leven (het dogma van de *algemene genade*).

Zoekt men het doel van de religie in de mens, dan kan het niet anders of zij wordt als partieel beschouwd. In dat geval wordt het verstand buiten werking gesteld. Alleen het gevoel en de wil tellen mee. Metafysica (het bovennatuurlijke) en dogmatiek worden als contrabande gezien. Het gevolg hiervan is, dat de godsdienst naar de binnenkamer, de bidcel, wordt verwezen, hetgeen impliceert, dat de religie er niet voor allen is, maar alleen voor een groep van vroom gestemden.

Dit zien wij bijvoorbeeld bij Rome: de religie werd beperkt tot de kerk, haar invloed strekt niet verder dan tot het gedeelte van het leven, dat door de kerk gewijd wordt. Er werd een grens getrokken tussen het religieuze en het niet-religieuze deel van het leven, terwijl de kerk haar eigen terrein naar verschillende graden van intensiteit indeelde: clerus en klooster (het *heilige der heiligen*), de kring van praktizerende gelovigen (het *heilige*) en de gedoopte niet-praktizerenden (de *voorhof*). Een deling en een beperking, die door de

gewone leek wordt voortgezet door nagenoeg negentiende deel van zijn existentie buiten alle verband met de religie te plaatsen en door de religie uit de werkdagen weg te schuiven naar de heilige dagen, uit de dagen van voorspoed naar tijden van gevaar en ziekte en uit het leven naar het stervensuur. Een partieel maken van de religie dus, dat "in het carnaval zijn stuitendste uitdrukking heeft gevonden" (blz. 62).

Bij Calvijn echter is er géén sprake van een beperking van de religie tot de binnenkamer, de bidcel of de kerk. Met de psalmist roept hij hemel en aarde, alle volken en naties op om God te eren. Er is geen sfeer van menselijk leven, die niet valt onder het gebod God ervoor te danken, dat zijn ordeningen worden geëerd en dat "door alle *labora* het *ora* zal zijn heengeweven" (blz. 63v.). "Alle partiële religie drijft de wig van het dualisme in het leven, maar de calvinist leeft monistisch, alles moet één zijn, omdat één God het alles draagt, zoals Hij het alles schiepte. Ja, zelfs de zonde, als het keerbeeld van de religie, kan van dat monisme niet worden uitgesloten" (blz. 63v.).

4) De religie is *soteriologisch* (heilbrengend) van aard: in de religie hebben wij met de *gevallen* mens te doen (de dogma's van de *palingenesie* (wedergeboorte) en van de *onmisbaarheid van de Heilige Schrift*). Het calvinisme verzet zich heftig tegen elke poging om de zonde als een stadium van onvolkomenheid op de weg naar de volmaaktheid te verklaren. De calvinist weet de moed op te brengen om de ellende van het leven en de heiligheid van God in hun absolute tegenstelling te belijden, en hierin ligt voor hem de zekerheid, dat de *wedergeboorte* onmisbaar voor het *zijn* en de *openbaring* onmisbaar voor het *bewustzijn* is. De noodzakelijkheid van het geloof aan de Heilige Schrift rust voor de calvinist niet op redenering, maar op het getuigenis van de Heilige Geest (*testimonium Spiritus Sancti*).

Na de religie komt de *kerk* ter sprake. Achtereenvolgens maken wij kennis met de calvinistische opvatting over het *wezen* van de kerk, over haar *verschijning* en over het *doel* van haar optreden.

Het *wezen* van de kerk is niet op aarde te vinden: het wezenlijke heiligdom bevindt zich *hierboven*. Daar is het altaar van de verzoening en het reukaltaar van de gebeden. Daar is Christus als de enige hogepriester, die het altaar in het heiligdom bedient. De verschijningsvorm van de kerk is die van de *vergadering der gelovigen*: "de kerken komen uit de personen van de belijders op, om zich zo eerst door *confederatie* tot eenheid te verbinden" (blz. 73). Dit brengt *pluralisme*

met zich mee, en het kan niet anders, of het leven, dat allen gemeenschappelijk hebben, *moet* zich in de éne kerk zuiverder openbaren dan in de andere.

Over de volkskerk laat Kuyper zich erg negatief uit. "Een nationale kerk, die één enkel volk omvat, is een heidense, hoogstens een Joodse gedachte" (blz. 75).

Ten slotte het *doel* van de kerk: de kerk is er – net als de religie – *om Gods wil*. Het doel van de kerk is niet in ons, maar in de verheerlijking van Gods naam gelegen. Ook de *tucht* en het *diaconaat* – door het calvinisme in ere hersteld – zijn hierop gericht.

In het laatste deel van dit hoofdstuk komt het calvinistische standpunt inzake *morele vraagstukken* aan de orde. Het uitgangspunt hierbij is de overtuiging, dat heel het zedelijk leven door God bepaald moet worden. De calvinist heeft weet van *ordinanties* (ordeningen) van Godswege, die alle levensterreinen betreffen. Hij is zich ervan bewust, dat hem aan het einde van zijn leven het *laatste oordeel* wacht als "een brede, over alles zich uitstrekkende toetsing, of de lange pelgrimsweg naar de eis van Gods ordeningen en met een hart dat God zoekt is afgelopen" (blz. 79).

Van wereldmijding is hierbij overigens geen sprake. Integendeel zelfs: hij weet zich geroepen "de wereld naar Gods bestel op het hoogst te ontwikkelen, en te midden van die wereld al wat voor menselijk eerbaar geldt, lieflijk is en wel luidt, om Gods wil hoog te houden" (blz. 82). Dit overigens met uitzondering van wat voor wereldsgezinde lieden de hoofdzaak van het leven is: kaartspel, schouwburgbezoek en dans, die, hoewel op zichzelf niet verwerpelijk, gemedened dienen te worden vanwege de zonde, die "er zich in uitgiet" en de zonde, waartoe zij verleiden (blz. 84). Onze vaders waren zich ervan bewust, dat hier "de Rubicon lag die niet mocht worden overgetrokken, zou de ernst van het leven het niet afleggen tegen het levensspel, de vrees voor de Heer niet voor de jacht naar zingenot" (blz. 84). En dat zij het bij het juiste eind hadden, laat de geschiedenis zien. Het calvinisme, ontstaan in een wereld, die door een diep zedelijk verval gekenmerkt werd, heeft in één mensenleeftijd in vijf landen tegelijk een brede, zedelijke levenskrijg geschapen, die tot nog toe in hoogheid van opvatting en kracht tot zelfbeheersing nooit is overtroffen, zodat het niet valt te ontkennen, dat het althans op zedelijk gebied de palm der overwinning heeft weggedragen.

J.G. Barnhoorn, Nunspeet

Veranderingen in kerkelijke erediensten

Wanneer in zondagse kerkdiensten, met name in de liturgie, veranderingen plaats vinden, roept dat vaak verschillende reacties op. Dat is in de loop van de geschiedenis nogal eens gebleken. Sommige kerkgangers hebben met die veranderingen geen moeite, terwijl anderen hiertegen juist bezwaren maken en de voorkeur geven aan het oude en vertrouwde.

Dat nu komen we ook al tegen in de tijd van de kerkvader Augustinus (354 - 430). Hij was bisschop in Hippo Regius, in Noord-Afrika. Het was in zijn gemeente sinds jaar en dag de gewoonte geworden, dat op de Goede Vrijdag de lijdensgeschiedenis, zoals Mattheüs die weergeeft, werd voorgelezen. Maar op een keer kwam hierin een verandering en kregen de aanwezigen ook de lijdensgeschiedenissen van Marcus, Lucas en Johannes te horen. Voor de meesten van hen was dit vreemd. Ze lieten blijken dit niet op prijs te stellen. Augustinus kwam trouwens zelf hierdoor enigszins in moeilijkheden, omdat hij, zoals hij eens had geschreven, zich graag hield aan de plaatselijke traditie.

In een brief aan Hieronymus, die in Bethlehem, op verzoek van Damasus, de bisschop van Rome, bezig was met een nieuwe Latijnse vertaling van het Oude Testament, liet Augustinus weten, wat de bisschop van Oea had meegemaakt. Oea was, evenals Hippo Regius, een plaats in Noord-Afrika. De bisschop las op een zekere keer in de kerk de geschiedenis van Jona, en wel uit de herziene vertaling van Hieronymus. We horen hierin over de wonderboom, die in één nacht boven de profeet opgroeide om tot schaduw te zijn boven zijn hoofd. Zo moest hij afraken van zijn ongenoegen en boosheid over het feit, dat God het oordeel over Ninevé niet voltrok. De kerkgangers hadden die wonderboom altijd gehouden voor een *pompoenplant*, en nu werd in de nieuwe vertaling gesproken van *klimop*! Dat kon natuurlijk niet! Er was hierover een hele opschudding ontstaan, ja, tijdens de dienst waren er zelfs luidruchtige protesten te horen geweest. De bisschop moest dan ook om zijn gemeentelieden niet kwijt te raken, inbinden en zij mochten voortaan hun *pompoenplant* behouden.

We moeten hierbij bedenken, dat die *pompoenplant* voor de mensen in die tijd heel wat inhield. De christenen hadden zich namelijk een bepaalde voorstelling gemaakt van die geschiedenis van Jona. Gedurende bijna tweehonderd jaar was op allerlei gebruiksvoorwerpen, graven en muurschilderingen de

profeet afgebeeld als een man, die uitgestrekt onder de *pompoenplant*, in een diepe slaap was verzonken, terwijl boven hem de rijpende vruchten hingen. En dan nu ineens die *klimop*! Dat was ongehoord en volkomen verwerpelijk.

Kortom, er is niets nieuws onder de zon, wanneer ook in onze dagen de boodschap van de Bijbel in andere woorden wordt weergegeven. Dat roept bij sommigen vaak weerstand op. We merken dat ook sinds de verschijning van de Nieuwe Bijbelvertaling. De reacties lopen uiteen. Er zijn mensen, die zich erdoor weten aangesproken: "O, staat dát er? Is het zó bedoeld? Dat had ik nooit goed begrepen." Zij ervaren deze vertaling als verrassend en verrijkend. Maar daar staat tegenover, dat anderen er kritiek op hebben, omdat ze vertrouwde woorden en uitdrukkingen soms missen, alsook bepaalde kernwoorden uit de Bijbel, die zijn wegvertaald ofwel vrij weergegeven. Wat dit laatste betreft hebben deze mensen gelijk. Straks zal ook de Herziene Statenvertaling vanwege andere bewoordingen bij sommigen bezwaren oproepen.

Veranderingen in de liturgie, de vormgeving van de eredienst, zullen dan ook steeds tegengestelde meningen met zich meebrengen: naast instemming afkeuring. Het blijft dus een gevoelig punt. Een wijs beleid is daarom nodig, wanneer het gaat om veranderingen in de eredienst.

I. J. Wisse, Rijnsburg

Een woord van C.S. Lewis

God strooit zijn wonderen niet zomaar als met een peperbus over de natuur uit. Ze komen bij grote gelegenheden; men vindt ze op de grote knooppunten van de geschiedenis – niet van de politieke of sociale geschiedenis, maar van de geestelijke geschiedenis die voor mensen niet volledig kenbaar is.

Twee boek aankondigingen

Bij uitgeverij De Groot Goudriaan te Kampen verscheen vorig jaar een herziene versie van dr. H.F. Kohlbrugges uitgebreide verklaring van het zevende hoofdstuk van de brief aan de Romeinen. De verklaring is een lust om te lezen. Kohlbrugge neemt de lezer van vers tot vers mee en laat zien dat wij van genade alléén moeten leren leven. Duidelijk wordt hoe subtiel het mensenhart altijd bezig is om onder dit 'van genade alléén' uit te komen, doordat men zelf daar elke keer weer iets aan toe wil voegen. Kohlbrugge valt in zijn uitleg meteen met de deur in huis als hij zijn verklaring begint: "Moet ik het u dan, na al wat ik reeds gezegd heb, nog duidelijk maken dat de mens niet door wetswerken rechtvaardig wordt voor God! Is het dan nog niet tot u doorgedrongen, dat niet hoorders maar *claders* van de Wet rechtvaardig voor God zullen zijn! Hebt u het dan nog niet verstaan, dat het juist aan *daders* onder u ten enenmale ontbroken heeft en nog ontbreekt!" Vanuit dit gegeven laat hij de rechtvaardigheid die wij door het geloof deelachtig worden schitteren.

Aan dit werk werd de bekende preek over Romeinen 7:14 toegevoegd. De beide bewerkers, H. Boelen en T. van Es, hebben er voor gekozen de prachtige verhandeling van de dr. J.C.S. Locher (bij uitstek een kenner van Kohlbrugge) over *De verhouding van de christen tot Gods Wet* in het boek op te nemen. In deze verhandeling wordt duidelijk gemaakt dat de geldigheid van de Wet eeuwigdurend is en de vervulling van de Wet nooit bij ons te vinden is, maar alleen bij en in Christus. Het geloof in Hem vervult de Wet en heeft als vrucht een wandel in de Geest der vrijheid. Van Es heeft aan het geheel een inleiding doen voorafgaan waarin Kohlbrugges ontdekking van de komma in Rom. 7:14 in het verband van zijn tijd wordt geplaatst en de achtergronden van die ontdekking worden aangewezen. Van harte aanbevolen!

N.a.v. H.F. Kohlbrugge, *De Wet bevestigd*.
ISBN 978 90 8865 109 0. Gebonden. Prijs € 19,90.

Bij uitgeverij Den Hertog te Houten verscheen onlangs een bundel preken *Tevreden met het Lam*. De titel refereert aan een uitspraak van Kohlbrugge, waarin hij vertelt hoe de Here God hem eens de vraag stelde: "Zijt gij met Mijn Lam tevreden?" Daarop antwoordde Kohlbrugge "Ja Heere!", waarop de Heere zei: "Dan ben Ik ook met u tevreden." De zeven preken die in

deze bundel bijeengebracht zijn, laten steeds weer zien hoe belangrijk deze gebeurtenis geweest is. God is tevreden met het Lam en dan kan de zondige mens het ook zijn. De eerste drie preken zijn drie *Gastpredigten*. Zij zijn gehouden in het Wuppertal in 1833. Ze zijn meer dan eens in het Nederlands uitgegeven. De drie daarop volgende preken verschenen eerder in de Duitse *Schriftauslegungen*. Ze zijn niet eerder in de huidige vorm in ons land gedrukt. De 7^e preek heeft Kohlbrugges gehouden op 29 november 1874. Het is Kohlbrugges laatste preek geweest. Deze werd al eerder in het Nederland vertaald.

Het is de verdienste van N.A. Eikelenboom dat hij kans gezien heeft om deze preken in een nieuwe vertaling in goed Nederlands begrijpelijk weer te geven. Ook in deze bundel is de preek over Romeinen 7:14 opgenomen, zoals dat ook in het hierboven genoemde boek het geval is. In deze bundel heeft de vertaler gekozen voor de eerste druk ervan, zonder de latere aanvullingen van Kohlbrugge zelf uit 1836. Uit historisch oogpunt is dat een juiste keuze. Voor zover mogelijk zijn uit de bundel *Gebeden van dr. H.F. Kohlbrugge* bij drie preken de bijbehorende gebeden opgenomen. Eén citaat ter aanprijzing: "De Heere Jezus leidt ons door de woestijn, opdat wij bij aanvang of voortgang zullen leren: bij Hem te blijven. Leren, dat bij Hem alle licht, alle leven, alle troost, alle volheid, alle voldoening is. Als wij alles tot onze beschikking hadden, zouden wij niet naar de Heere Jezus vragen. Maar we moeten niets tot onze beschikking hebben, ook al hadden we al het zichtbare, opdat we alles, alles in Hem zullen vinden" (blz.80). Het is een mooie bundel geworden. We spreken de hoop uit dat het lezen van deze preken veel mensen ertoe zal brengen om de titel van het boek te onderschrijven: 'tevreden met het Lam'.

N.a.v. Dr. H.F. Kohlbrugge, *Tevreden met het Lam*.
ISBN 978 90 331 2317 7. Gebonden. Prijs: € 14,90.

*Jezus veroordeelde nooit iemand,
zonder eerst naar hem te luisteren.*

Blaise Pascal